



Olettama tasa-arvosta

JUHA RÄIKKÄ

1. Johdanto

Oikeudenmukaisuuden muodollisella periaatteella viitataan tavallisesti sääntöön, jonka mukaan samanlaisia tapauksia on kohdeltava samalla tavalla ja erilaisia tapauksia eri tavalla. Muodollinen periaate ei kerro, millä kriteerillä tulisi päättää tapauksien samanlaisuudesta ja erilaisuudesta. Siihen tarvitaan sisällöllinen käsitys oikeudenmukaisuudesta. Kiinnostavaa on, että oikeudenmukaisuuden muodollinen periaate on epäinformatiivinen myös täydennettynä, mikäli emme tiedä, ovatko tapaukset asianmukaisen kriteerin valossa samanlaisia vai erilaisia. Oikeudenmukaisuuden muodollista periaatetta tärkeämpi yhteiskunnallinen prinssiippi saattaa olla sääntö, jota voitaisiin kutsua tasa-arvo-olettamaksi (engl. *presumption of equality*). Sen mukaan tapauksia on kohdeltava aina samalla tavalla, ellei tiedossa ole riittävää perustetta kohdella niitä eri tavalla. Tapauksien samanlaisuus tulee lähtökohtaisesti olettaa. Tämä periaate ohjaa päätöksentekoa ja on siis informatiivinen myös tilanteissa, joissa (1) emme tunne samanlaisuuden kriteeriä tai joissa (2) emme tiedä, ovatko tapaukset tuon kriteerin valossa samanlaisia (tai joissa emme tiedä kumpakaan asiaa). Tasa-arvo-olettama kehottaa meitä kohtelemaan tapauksia *joka tapauksessa* samalla tavalla, mikäli tietoa ei ole. Jos esimerkiksi työnantaja ei

tiedä, millä kriteerillä palkan suuruus määräytyy tai jos hän ei tiedä, kuinka ansioituneita hänen työntekijänsä tuon kriteerin valossa ovat, hänen tulee maksaa kaikille samaa palkkaa – mikäli tietoa ei ole saatavilla eikä tietämättömyys ole hänen omaa syytään. Periaatteessa tasa-arvo-olettamaan voidaan vedota kaikenlaisessa päätöksenteossa, myös poliittisissa päätöksissä, mikä tekee siitä ainakin potentiaalisesti varsin tärkeän.

Tässä kirjoituksessa teen katsauksen filosofiseen keskusteluun tasa-arvo-olettaman hyväksyttävyydestä ja luonteesta. Argumentoin, että olettaa tasa-arvosta voidaan tietyissä olosuhteissa pitää hyväksyttävänä ja että olettaman käyttämiseen on itse asiassa useita perusteita – toisin kuin keskustelussa on usein implisiittisesti oletettu (ks. esim. Ullmann-Margalit 1983). Esittelen aluksi kuitenkin toisen olettaman, jolla on niin ikään pyritty edistämään tasa-arvoa. *Syrjintäolettaja* on monille tuttu oikeudellinen periaate, jonka tarkastelu auttaa näkemään, mistä olettamissa eli presumptioissa on kyse. Sekä tasa-arvoolettaja että syrjintäolettaja allokoivat todistamisen taakan sille osapuolelle, joka haluaa kohdella tapauksia eri tavalla. Päinvastoin kuin syrjintäolettaja, olettaja tasa-arvosta ei kuitenkaan ole virallinen oikeusperiaate.

2. Syrjintäolettaja

Syrjintäolettaja löytyy monien maiden lainsäädännöistä. Olettaman keskeinen tarkoitus on vahvistaa yhdenvertaisen kohtelun periaatetta, joka kieltää syrjinnän vammaisuuden, iän, sukupuolisen suuntautumisen, uskonnon ja vakaumuksen perusteella. Yhdenvertaisen kohtelun periaate koskee myös epäsuoraa syrjintää, jossa näennäisesti hyväksyttävä kriteeri johtaa jonkun ryhmän tosiasialliseen syrjintään. Syrjintäolettaman mukaan tilanteissa, joissa asianomistaja (kuten työnhakija) on ensin onnistunut osoittamaan, että yhdenvertaisen kohtelun periaatetta on saatettu hänen kohdallaan rikkoa, todistamisen taakka on vastaajalla (kuten työnantajalla). Vastaajan on kumottava olettaja eli todistettava, että erilaiselle kohtelulle oli olemassa perusteet, joihin nojaamista yhdenvertaisen kohtelun

periaate ei kiellä. Mikäli työnantaja ei onnistu kumoamaan syrjintäolettamaa, se pysyy voimassa, ja työnantajan voidaan katsoa syyllistyneen syrjintään – riippumatta siitä, onko näin tosiasiasa tapahtunut. Kyse on olettamasta ja ratkaisusta, joka nojaa tuohon olettamaan. Sanottaessa, että syrjintäolettama ”kumotaan”, ei tarkoiteta, että tuo oikeudellinen periaate kumotaisiin, vaan luonnollisesti vain sitä, ettei päätöstä tarvitse eikä kuulu tehdä kyseisessä tapauksessa tuon olettaman perusteella. (Allen 2009; Shin 2009; Eur-Lex 2015.)

Syrjintäolettamaa on helppoa puolustaa, koska se pyrkii turvaamaan yhdenvertaisen kohtelun periaatetta. Tuo periaate taas vaikuttaa hyväksyttävältä, koska siinä kielletään erilainen kohtelu sellaisten ominaisuuksien perusteella, jotka ovat useimmiten moraalisesti merkityksettömiä (ihonväri, uskonto, ikä ja niin edelleen). Poikkeuksen muodostavat tilanteet, joissa erilaisella kohtelulla tavoitellaan huonossa asemassa olevan ryhmän jäsenten aseman parantamista. Näissä tilanteissa esimerkiksi sukupuolta tai ikää saa käyttää erilaisen kohtelun perusteena. Myös joissakin muissa tilanteissa ”moraalisesti irrelevantteja” ominaisuuksia saa käyttää päätöksenteossa. Esimerkiksi luterilainen kirkko voi oikeutetusti olla valitseematta piispakseen ortodoksia. Jos ennakkoluulottomia urasuunnitelmia tekevä ortodoksi kantelisi asiasta, yhdenvertaisen kohtelun periaate ei häntä pelastaisi.

Syrjintäolettama on *proseduraalisesti* hyödyllinen, koska on järkevää ajatella, että erilaista kohtelua harjoittavalla toimijalla on itsellään tiedossa toimintansa perusteet. Olisi kohtuutonta, jos asianomistajan tulisi pystyä todistamaan, että vastaaja on syrjinyt häntä. Riittää, että asiaa on syytä epäillä, ja epäilyyn taas riittävät todisteet, jotka ovat kaikkien saatavilla. Koska alkuperäinen todistamisen taakka – järkevän epäilyn osoittaminen – on asianomistajalla ja koska syrjintäolettama astuu voimaan vasta kun epäily on järkevää, syrjintäolettama on myös *induktiivis-probabilistisesti* perusteltu. Syrjinnästä on jo jonkin verran todisteita, ja näin ollen on luontevaa olettaa, että siihen on myös syyllistytty. Kaiken kaikkiaan syrjintäolettama on mo-

nessa suhteessa toimiva periaate, ja vaikka sitä on toisinaan arvosteltu (esimerkiksi väittämällä, että se on ristiriidassa syyttömyysolettaman kanssa), hyödyt ovat mahdollisia haittoja suuremmat. Näin lienee siitäkin huolimatta, että syrjintäolettaja voi tietysti johtaa tilanteeseen, jossa erilaisia tapauksia kohdellaan samalla tavalla ja siis epäoikeudenmukaisesti. Tällaiseen tilanteeseen joudutaan, mikäli syrjintään syytön vastaaja ei kuitenkaan pysty kumoamaan oletusta syrjinnästä – esimerkiksi siksi, että vaaditun evidenssin määrä on säädetty kovin suureksi. (Epäpätevä viranhakija voi saada kohtelun, joka kuuluu päteville, mikäli hän onnistuu vakuuttamaan viranomaiset syrjinnästä.)

Tasa-arvoasioista innostunut kansalainen saattaa olla taipuvainen kannattamaan sekä syrjintäolettajaa että tasa-arvoolettajaa. Kyseessä on kuitenkin kaksi varsin erilaista presumptiota. Syrjintäolettaja on ennen muuta lainsäädäntöön kuuluva periaate, kun taas tasa-arvoolettaman on katsottu sopivan kaikenlaisiin yhteyksiin ohjaamaan toimintaa silloin, kun tietomme on puutteellista ja vajanaista. Syrjintäolettaman moraalinen perusta on yhdenvertaisen kohtelun periaate, mutta tasa-arvoolettaja on luultavasti perusteltava muulla tai muilla tavoilla, jos se ylipäänsä voidaan perustella. Tasa-arvoolettaman perusteluksi eivät sovi sellaiset perusteet, joilla on tarkoitus osoittaa, että oikeudenmukaisuuden muodollisesta periaatteesta ei tarvitse aina välittää ja että erilaisia tapauksia voidaan toisinaan perustellusti kohdella (esimerkiksi utilitaristisista syistä) samalla tavalla, vaikka tiedettäisiin, että tapaukset ovat moraalisesti merkityksellisellä tavalla erilaisia ja miten tapaukset toisistaan eroavat. Tasa-arvoolettaman ei ole tarkoitus *ylittää* oikeudenmukaisuusnäkökohtia.

3. Tasa-arvo-olettama: ongelmia ja sekaannuksia

Tasa-arvo-olettaman oikeutus ei ole itsestään selvä asia. Monet kirjoittajat ovat pitäneet olettajaa selvästi virheellisenä. Tämä näkemys perustuu useimmiten johonkin väärinkäsitykseen,

mutta totta on, että monet tasa-arvo-olettamalle tarjotut perusteet ovat ongelmallisia.

Mainittakoon tässä muutama väärinkäsitys. Richard Normanin (1987, 58) mielestä tasa-arvoinen kohtelu on yhtä mieltävaltaista kuin epätasa-arvoinen kohtelu, ellei tasa-arvoiselle kohtelulle ole perustetta. Ilman tuollaista perustetta myöskään presumptiota tasa-arvosta ei voida hyväksyä. Tässä Norman kuitenkin sekoittaa toisiinsa tasa-arvoisen kohtelun oikeuttamisen ja tasa-arvo-olettaman oikeuttamisen. Tasa-arvoinen kohtelu perustellaan viittaamalla johonkin jakokriteerin, jonka valossa tapaukset ovat samanlaisia, mutta tasa-arvo-olettaman perusteiden ei tarvitse noudattaa tuollaista muottia. Tasa-arvo-olettaman perusteleminen on eri asia kuin tasa-arvoisen kohtelun perusteleminen, sillä tasa-arvo-olettama on itse yksi mahdollinen perustelu tasa-arvoiselle kohtelulle eli hyödykkeen tai hyödykkeiden tasajaolle.

D. E. Brownen (1975, 52) mukaan tilanteissa, joissa tietomme on ”niin vajavaista, ettei ole olemassa induktiivista tukea sen paremmin oletukselle, että tapaukset ansaitsevat luultavasti samanlaisen kohtelun, kuin oletukselle, että he ansaitsevat luultavasti erilaisen kohtelun”, ainoa järkevä ratkaisu on olla olettamatta mitään. Miksi tehdä oletuksia, jos niille ei ole empiiristä tukea? Brownen kanta on kuitenkin ongelmallinen. Presumption asettamatta jättäminen epävarmuuden vallitessa ei ole tavallisesti viisasta. Presumptioiden tarkoitus on nimenomaan ohjata päätöksentekoa tilanteissa, joissa informaatiota ei ole riittävästi. Jos presumptioita ei ole, päätökset saattavat jäädä kokonaan tekemättä. Presumptio *voidaan* toki aina jättää määrittelemättä, mutta silloin päätös täytyy tehdä esimerkiksi arvannon avulla, mikä ei välttämättä ole onnistuneempi ratkaisu kuin nojautuminen järkevään olettamaan. Esimerkiksi syyttömyysolettamaa ei kannata korvata arpalipukkeella, joka ratkaisee syyllisyyden tilanteessa, jossa rikos jää näyttämättä toteen. (Arvonta ja oikeudenmukaisuus, ks. esim. Sher 1980; Stone 2007.)

Vaikka Normanin ja Brownen huolet tasa-arvo-olettaman hyväksyttävyydestä ovat aiheettomia, monet olettamalle tarjotut perusteet ovat epäilemättä ongelmallisia. Kenties tavallisin perustelu tasa-arvo-olettamalle on yksinkertaisesti se, että olettaja on intuitiivisesti houkutteleva. Jos professori on auttamattoman tietämätön siitä, miten opiskelijoiden tentit pitää arvostella, on luontevaa, että hän antaa kaikille samat arvosanat (mikäli tentit on joka tapauksessa arvosteltava eikä kukaan auta häntä työssään). Näin on siinäkin tapauksessa, että on epätoiminnakkoista, että kaikki vastaukset ovat tosiasiallisesti yhtä hyviä, ja professori tietää tämän. Kuten esimerkiksi Louis Katzner (1970; 1973, 93) on huomauttanut, tasa-arvo-olettaman intuitiivisuus ei kuitenkaan ole selvää. Tasa-arvo-olettaman preferoiminen *epätasa-arvo-olettamaan* implikoi kannan, jonka mukaan on epäoikeudenmukaisempaa tai enemmän väärin kohdella samanlaisia tapauksia eri tavalla kuin kohdella erilaisia tapauksia samalla tavalla. Kenties näin onkin, mutta väite, että tämä paljastuu pelkästään intuitioitamme konsultoimalla, kuulostaa melko rohkealta. Ei vaadi suuriakaan ponnisteluja löytää ihmistä, jonka mukaan olettaja tasa-arvosta on hyvin *epäintuitiivinen* toimintaohje.

Edna Ullman-Margalit (1983, 161) on puolustanut tasa-arvo-olettamaa viittaamalla siihen, että tasa-arvo-olettama on informatiivisempi ja selkeämmin toimintaa ohjaava presumptio kuin epätasa-arvo-olettama. Informatiivisuus ja selkeys ovat taas presumptioiden hyväksi tekeviä ominaisuuksia, koska presumptioiden tarkoitus on ohjata toimintaa ja päätöksentekoa. Esimerkiksi professorin tapauksessa tasa-arvo-olettama on epätasa-arvo-olettamaa informatiivisempi (Räikkä 2014, 56). Tasa-arvo-olettaman mukaan kaikille opiskelijoille kuuluu sama arvosana, ja tämä antaa omissa maailmoissaan mahailevalle professorille melko hyvän päätösperustan. Epätasa-arvo-olettama kehottaisi antamaan opiskelijoille erilaisia arvosanoja tilanteissa, jossa heidän suoritustensa keskinäinen paremmuusjärjestys on arvostelijalle täysi arvoitus.

Harmillinen tosiasia kuitenkin on, että sekä tasa-arvo-olettama että epätasa-arvo-olettama jättävät professorin ymmälleen. Tasa-arvo-olettamahan ei kerro, mikä arvosana opiskelijoille pitää antaa, vaikka se kertookin, että kaikkien tulee saada sama arvosana. Ullman-Margalitin argumentti sopiikin paremmin tilanteisiin, joissa jaettava on esimerkiksi kakku eikä jakokriteeriä tai ansioita tunneta. Mikäli kakku on joka tapauksessa jaettava, olettama tasa-arvosta sanoo, että kaikille syöjille kuuluu tuolloin samankokoiset palat. Kakun suuruus ja syöjien määrä taas kertovat sen, minkä kokoisia palojen tulee olla. Kakun leikkaaja ei törmää ongelmaan, johon professori törmää. Kyse on siitä, että kakkutapauksessa tarvitaan tietoa vain *komparatiivisesta* oikeudenmukaisuudesta eli siitä, miten tapauksia tulee kohdella toisiinsa nähden. Tällaista tietoa tasa-arvo-olettama tarjoaa (vrt. Feinberg 1974, 315). Professori taas tarvitsisi tietoa myös *ei-komparatiivisesta* oikeudenmukaisuudesta (kuten ansioista), ja sitä tasa-arvo-olettava ei suoraan koske.

Stefan Gosepath on useissa yhteyksissä puolustanut tasa-arvo-olettamaa argumentoimalla, että ihmisten *moraalisesta tasa-arvosta* seuraa, että tasa-arvo-olettaman soveltaminen on perusteltua aina, kun universaalia ja vastavuoroista (engl. *universal and reciprocal*) oikeutusta hyödykkeiden epätasaiselle jaolle ei voida esittää. Hänen esimerkkinään on äiti, joka jakaa lapsille kakkua. (Isä on ehkä metsästävässä tai työn äärellä.) Gosepathin (2015, 177) mielestä on niin, että ”jos yksikään lapsi ei pysty vakuuttavasti perustelemaan, miksi hänen tulisi saada isompi pala kuin muiden, palat täytyy jakaa samankokoisiksi”. Kirjaimellisesti luettuna Gosepath tulee sanoneeksi, että äidin moraalisien velvollisuuksien sisältö määräytyy osittain lasten argumentatiivisten kykyjen perusteella ja että tasa-arvo-olettaman kumoutuminen riippuu siitä, mitä argumentteja on esitetty. Tämä ei kuitenkaan liene Gosepathin (2015, 182–183) tosiasiallinen kanta, koska hän painottaa sitä, mitä argumentteja voidaan esittää ja mitä perusteita *on olemassa*. Samanlainen kohtelu on oikein, mikäli erilaiselle kohtelulle *ei ole* (universaaleja ja vastavuoroisia) perusteita.

Gosepathin argumentti saattaa kuulostaa kiinnostavalta, mutta moraalisen tasa-arvon käsite ei ole ongelmaton. On epäselvää, olemmeko moraalisesti tasa-arvoisia (Steinhoff 2014), mitä moraalinen tasa-arvo tarkoittaa ja mitä siitä seuraa. Jos hyväksymme ihmisten moraalisen tasa-arvon, miksi tästä seuraisi, että meidän tulisi hyväksyä tapausten samanlainen kohtelu silloin, kun ei ole olemassa ”universaaleja ja vastavuoroisia” perusteluja heidän erilaiselle kohtelulleen? Onko syy siinä, että tilanteessa, jossa erilaiselle kohtelulle ei voida esittää ”universaaleja ja vastavuoroisia” perusteita, sille ei voida (edes periaatteessa) esittää *mitään* hyväksyttäviä perusteita? Mikäli näin on, silloin tapaukset ovat kaiketi samanlaisia, ja näin ollen niiden samanlainen kohtelu on tietysti oikein – tämä seuraa oikeudenmukaisuuden muodollisesta periaatteesta. Tällöin tasa-arvoa ja tapausten samanlaisuutta ei tarvitse enää olettaa, koska tiedämme tapaukset samanlaisiksi. Siitä, ettei meillä ole perusteita uskoa tapausten erilaisuuteen, ei seuraa, että meillä on perusteet uskoa niiden samanlaisuuteen. Mutta jos meillä on perusteet uskoa, ettei tapausten erilaisuutta *voida* hyväksyttävästi perustella, meillä on myös perusteet uskoa, että tapaukset ovat samanlaisia. Tällaisessa tilanteessa tasa-arvo-olettamalle ei ole käyttöä.

4. Tasa-arvo-olettaman perusteleminen virhekustannusmallilla

Tasa-arvo-olettamaa koskevassa filosofisessa keskustelussa on tavallisesti implisiittisesti oletettu, että sikäli kun olettamalle tasa-arvosta on ylipäänsä oikeutus, sille on olemassa jokin yksittäinen oikeutus (ks. esim. Feinberg 1973; Ullman-Margalit 1983; Gosepath 2015). Tämän käsityksen jakavat pääsääntöisesti sekä tasa-arvo-olettaman kriitikot että puolustajat, vaikka kaikki epäilemättä tietävät, että yleisesti ottaen presumptioiden käyttämiselle ja valitsemiselle on kaikenlaisia hyväksyttäviiä syitä. Oletus yksittäisestä oikeutuksesta vaikuttaa kuitenkin virheelliseltä. Tasa-arvo-olettamaa voidaan puolustaa ainakin kahdella hyvin erilaisella argumentilla. Toinen argumentti pe-

rustuu niin sanottuun virhekustannusmalliin ja toinen taas induktiivis-probabilistisiin seikkoihin. (Kritiikkiä, ks. esim. Westen 1990, 251.)

Tarkastelkaamme ensin virhekustannusmalliin perustuvaa argumenttia. Mallia on helppo valottaa syyttömyysolettaman avulla, koska se on yleisesti tunnettu *presumptio*. Syyttömyysolettamaa käytetään rikosoikeudenkäynneissä. *Presumptio* tarvitaan, koska oikeuden pitää jossakin vaiheessa antaa kuhunkin asiaan *jokin* ratkaisu (Raz 2007). Syyttömyysolettama on syyllisyyssolettamaa parempi *presumptio*. Syyttömyysolettama tarkoittaa sitä, että todistamisen taakka on syyttäjällä eikä puolustuksella. Mikäli syyllisyyttä ei onnistuta todistamaan eli syyttömyysolettama ei kumoudu, syytettyä pidetään syyttömänä eikä häntä tuomita. Tällöin voi käydä joko niin, että syytön ihminen vapautuu syytteistä, tai niin, että syyllinen vapautetaan. Jälkimmäinen tilanne on epätoivottava, mutta yleisen käsityksen mukaan kuitenkin selvästi vähemmän epätoivottava kuin tilanne, jossa syytön ihminen tuomitaan. Syyttömyysolettaman ansiosta kaikkein *vähiten toivottava virhe* (jossa syytön saa tuomion) tulee vähemmän todennäköiseksi kuin vaihtoehtoinen virhe (jossa syyllinen pääsee palkahästä).

Virhekustannusmallia voidaan soveltaa tasa-arvo-olettaman oikeuttamiseen, vaikkei analogia syyttömyysolettaman ja tasa-arvo-olettaman välillä olekaan täydellinen. Kuvitelkaamme, että varakas henkilö värvää kaksi ihmistä (A:n ja B:n) kunnostamaan kesähuvilaansa. Niin sanotun verosuunnittelun helpottamiseksi palkaksi sovitaan neljä taideteosta, jotka jaetaan urakan päätyttyä työntekijöiden kesken heidän työpanoksensa perusteella. Teokset ovat yhtä arvokkaita ja niistä kustakin saa taidemarkkinoilla melko hyvän hinnan. Tämä on tärkeää, sillä työntekijöitä ei taide kiinnosta – he molemmat haluavat muuttaa taulut rahaksi mahdollisimman pian. Kunnostustyöt saadaan valmiiksi ja alkaa taideteosten jakaminen. Harmikseen huvilan omistaja ymmärtää, ettei ole sairastumisensa vuoksi voinut seurata urakan etenemistä ja ettei hänellä ole mitään käsitystä siitä, kuka ansaitsee mitään. Hän kysyy asiaa työntekijöiltä, mutta saa varsin epäsolidaariset vastaukset, jotka eivät

tuo asiaan valoa. Molemmat kertovat tehneensä käytännössä kaiken yksin. Aikansa jahkailtuaan omistaja antaa kummallekin kaksi taulua ja on tyytyväinen päästyään eroon sekä tauluista että työntekijöistä.

Omistaja näyttäisi ajattelevan, että koska hänellä ei ole kunnollisia perusteita kohdella työntekijöitä eri tavalla, heitä tulee kohdella samalla tavalla. Tässä hän luultavasti seuraa (tietäen tai tietämättään) tasa-arvo-olettamaa, jota on syytäkin seurata, mikäli halutaan varmistaa, että virheen sattuessa tilanne on kuitenkin oikeudenmukaisuuden kannalta paras mahdollinen. Jaettaessa neljää taulua jakotapoja on viisi:

- J1. A saa neljä taulua eikä B saa yhtään taulua.
- J2. A saa kolme taulua ja B saa yhden taulun.
- J3. Molemmat saavat kaksi taulua.
- J4. B saa kolme taulua ja A saa yhden taulun.
- J5. B saa neljä taulua eikä A saa yhtään taulua.

Virhemahdollisuuksia on neljänlaisia:

- V1. Toinen saa yhden taulun liikaa ja toinen yhden liian vähän.
- V2. Toinen saa kaksi taulua liikaa ja toinen kaksi liian vähän.
- V3. Toinen saa kolme taulua liikaa ja toinen kolme liian vähän.
- V4. Toinen saa neljä taulua liikaa ja toinen neljä liian vähän.

Omistaja valitsee tasa-arvo-olettaman suosittaman jakotavan J3 ja tällä valinnalla hän *varmistaa*, että pahin tilanne, mihin voidaan joutua, on V2. Sekä jakotapa J2 että J4 voisivat pahimmillaan johtaa virheeseen V3. Jakotavat J1 ja J5 voisivat taas johtaa jopa tilanteeseen V4, jossa jako on kokonaan väärä. Myös arvonta voisi johtaa virheeseen V4, samoin jakamistehtävän delegoiminen työntekijöille itselleen. Vaikka ratkaisussa on paternalismin makua, huvilan omistaja toimii luultavasti oikein torjussaan houkutuksen sanoa työntekijöille, että he voivat hänen puolestaan jakaa taulut mielensä mukaan: delegointi voisi pahimmillaan johtaa siihen, että henkilö, joka ansaitsee kaikki tau-

lut, ei saa niistä yhtään. Koska tilanne V2 on oikeudenmukaisuuden näkökulmasta vähemmän epätoivottava kuin tilanteet V3 ja V4, tasa-arvo-olettaman mukainen ratkaisu J3 vaikuttaa hyväksyttävältä – etenkin kun muistetaan, ettei omistaja tiedä työntekijöiden todellisista eikä todennäköisistä ansioista mitään eikä saa niitä selville. Työpanoksen mukaan hän ei voi tauluja jakaa. On tärkeää huomata, että jakotapa J3 on ylivoimainen vaihtoehtoihinsa nähden myös komparatiiviselta kannalta katsottuna. Se on jakotavoista ainoa, joka ei voi johtaa tilanteeseen, jossa henkilö, joka ansaitsee *vähemmän* tauluja, saa niitä kuitenkin *enemmän*, ja jossa henkilö, joka ansaitsee niitä *enemmän*, saa niitä silti *vähemmän*.

Onko jakotapa oikeudenmukaisuuden kannalta paras, kun otetaan huomioon sellaiset jakotavat, joissa ei jaeta neljää taulua? Joku voisi sanoa, että jakotavalle J3 on olemassa intuitiivisesti ajatellen yksi tai useampia parempia vaihtoehtoja. Tarkastelkaamme jakotapoja J6 ja J7, jotka lienevät jakotavan J3 ilmeiset ja parhaat kilpailijat:

J6. Sekä A että B jätetään kokonaan ilman tauluja.

J7. Molemmat saavat neljä taulua.

Ratkaisu J6, jossa huvilan omistaja puhaltaa pelin poikki eikä jaa tauluja sekavan tilanteen takia lainkaan, voi tuntua onnistuneelta. Tällöin hän ei ota riskiä, että taulut tulevat jaetuksi työntekijöiden kesken epäoikeudenmukaisesti. Jos tauluja ei jaeta, niitä ei yksinkertaisesti voida jakaa epäoikeudenmukaisesti. Ratkaisu J6 myös varmistaa sen, ettei kumpikaan työntekijä saa taulua, jota ei ole ansainnut. Taulujahan ei jaeta lainkaan. Nämä seikat puoltavat ratkaisua J6, mutta jakotavassa on myös merkittäviä ongelmia. Ratkaisu perustuu sopimusrikkomukseen, ja vaikka tuollaisen rikkomuksen tekeminen ei ehkä ole epäoikeudenmukaista, on se ainakin väärin. Sanottaessa, että jakamatta jättäminen estää epäoikeudenmukaisen jakamisen riskin, tarkoitetaan vain sitä, että jakamatta jättäminen ei voi johtaa komparatiiviseen epäoikeudenmukaisuuteen eli tilanteeseen, jossa henkilö, joka ansaitsee vähemmän tauluja, saa niitä enemmän,

ja jossa henkilö, joka ansaitsee tauluja enemmän, saa niitä silti vähemmän. Mutta kuten edellä todettiin, myöskään jakotapa J3 ei voi johtaa komparatiiviseen epäoikeudenmukaisuuteen. Komparatiiviselta kannalta katsottuna ratkaisu J6 ei siis ole jakotapaa J3 parempi. *Odotusarvoltaan* ratkaisu J6 on taas jakotapaa J3 huonompi. Ratkaisun J6 kohdalla on *varmaa*, ettei oikeudenmukaiseen ratkaisuun päädytä ja että virhemahdollisuus realisoituu, sillä neljä taulua jää varmuudella ilman oikeaa omistajaa. Jakotapa J3 jättää sentään oven auki sille mahdollisuudelle, että kaikki taulut jakautuvat työpanoksen määrämällä tavalla, vaikka riskinä onkin, että toinen työntekijä saa yhden tai kaksi taulua liikaa ja toinen taas yhden tai kaksi liian vähän. Ratkaisu J6 ei ole parempi jakotapa kuin J3. (Presumptiot ja odotusarvo, ks. Hahn & Oaksford 2007.)

Ratkaisu J7 saattaa vaikuttaa erinomaiselta. Siinä huvilan omistaja nappaa salongin seinältä vielä neljä taideteosta lisää ja antaa kullekin työntekijälle neljä taulua. Jakotavan J7 edut ovat ilmeiset. Siinä neljä taulua saa oikeat omistajat eikä tämä tapahdu vain tietyllä todennäköisyydellä vaan varmasti. Näin on täysin riippumatta siitä, miten työpanoksen määräämät ansiot ovat tosiasiasa jakautuneet. Myös ratkaisuun J7 liittyy kuitenkin vakavia ongelmia. Ratkaisu johtaa siihen, että jaon päätyttyä huvilan omistajalla on *varmasti* neljä taulua vähemmän kuin hänellä pitäisi olla ja että työntekijöillä on hallussaan neljä taulua, jotka eivät heille ansioiden mukaan kuuluisi. Virhekustannusten näkökulmasta tämä muistuttaa epätoivottavaa tilannetta V4, jossa toinen työntekijä saa neljä taulua liikaa ja toinen neljä liian vähän – vain taulujen saajat ja menettäjät ovat vaihtuneet. On muistettava, ettei omistaja ole vastuussa tietämättömyydestään, joka johtaa ongelmien syntyyn. Ensinnäkään ei ole selvää, että hänen olisi pitänyt aavistaa työntekijöiden riitaisuus ja valvoa heitä koko ajan. Toiseksi hän oli urakan ajan sairaana eikä siis olisi edes pystynyt valvomaan heitä. Emme siis voi väittää, että omistajan itse asiassa *kuuluu* maksaa urakasta kahdeksan taulua (eli neljä taulua yli urakan markkinahinnan),

koska hän on koko sotkun syyppää. Vastuu ei ole hänen eikä hänellä ole kompensatio-velvoitetta. Oikeudenmukaisuuden näkökulmasta jakotapa J3 on parempi kuin J7.

Tietenkin huvilan omistajalla on oikeus maksaa urakasta ylihintaa, ja voi olla, että onnistuneen remontin aiheuttama hyväntuulisuus siivittää hänet lahjoittamaan pois omaisuuttaan. Jos näin käy, jakotapa J7 vaikuttaa paremmalta kuin J3. Näin on esimerkiksi siksi, että J7 (jossa molemmat työntekijät saavat neljä taulua) on pareto-optimaalinen jakotapaan J3 (jossa molemmat saavat vain kaksi taulua) nähden.¹ Tässä meitä kiinnostaa kuitenkin vain tilanne, jossa yksikään asianosainen ei ole luopunut vaateestaan siihen, mikä hänelle kuuluu. Tällaisessa tilanteessa jakotapa J3 näyttää parhaalta ratkaisulta, ajatellen virhekustannuksia ja muita seikkoja.

Ainoastaan jakotapa J3 on tasa-arvo-olettaman mukainen. Olettaman mukaan tapauksia on kohdeltava aina samalla tavalla, ellei ole riittävää perustetta kohdella niitä eri tavalla. Tapauksen samanlaisuus oletetaan, mikä tarkoittaa tauluesimerkissä sitä, että työntekijöiden oletetaan antaneen samanlaisen työpanoksen urakassa. Se mitä "samanlainen kohtelu" tarkoittaa, on toisinaan vaikeaa määrittää, mutta tauluesimerkissä tilanne on ongelmaton. Koska palkkioksi on sovittu neljä taulua ja koska palkkio pitää jakaa tasan, samanlainen kohtelu tarkoittaa sitä, että molemmille työntekijöille annetaan kaksi taulua.

¹ J7 on pareto-optimaalinen työntekijöiden kannalta. Ylipäänsä Ratkaisu J7 ei ole ongelmaton. Mikäli toinen työntekijä on tehnyt yksin kaiken työn, ratkaisu J7 palkitsee ruhtinaallisesti sekä sen, jolle tuo palkkio kuuluu, että sen, joka ei ansaitsisi mitään. Tilanne muistuttaa *Raamatussa* kerrottua tuhlaajapojan tapausta. Siinä isä palkitsee poikansa, joka on hävittänyt saamansa omaisuuden juhlimalla "porttojen parissa", vähintään yhtä anteliaasti kuin toisen poikansa, joka "raatanut vuosia" isän palveluksessa. Isän epäoikeudenmukainen päätös kuvataan hyväksyttävänä, koska se edustaa armeliaisuutta, mutta päätöksen epäoikeudenmukaisuutta ei varsinaisesti kiistetä (vaan ajatellaan, että armon voi antaa käydä oikeudesta). Luuk. 15:11.

Ratkaisu J6 ei ole tasa-arvo-olettaman mukainen, vaikka siinä työntekijöille koituukin sama kohtalo eli jääminen palkkiotta. Taulujen jakamatta jättäminen perustuu kuitenkin näkemykseen, ettei (jaon mahdollistavaa) olettamaa tarvita, koska jaon voi jättää tekemättä. Ratkaisu J7 puolestaan perustuu kyllä olettamaan, mutta ei tasa-arvo-olettamaan, vaan olettamaan, jonka mukaan ”tapauksia on kohdeltava aina aivan kuin he olisivat yltäneet maksimi-suoritukseen, ellei ole riittävää perustetta kohdella heitä jollakin muulla tavalla”. Tämä on avokätinen ja hyvin informatiivinen olettama. Kyseessä ei kuitenkaan ole tasa-arvo-olettama, sillä se ei koske komparatiivista vaan eikomparatiivista oikeudenmukaisuutta. Olettamassa tehdään (hyvin optimistinen) oletus ihmisten ansioista suhteessa asetettuun kriteeriin.

Kaikesta päätellen virhekustannusmallilla voidaan puolustaa tasa-arvo-olettamaa, vaikka malli tuskin sopii kaikkiin tilanteisiin. Esimerkiksi tapauksessa, jossa jakovelvollinen on huolimattomuuttaan tai tahallisesti aiheuttanut tietämättömyytensä, tasa-arvo-olettaman käytön oikeutus ei ole lainkaan selvää.

5. Tasa-arvo-olettaman oikeuttaminen induktiivis-probabilistisilla perusteilla

Virhekustannusmallilla voidaan perustella tasa-arvo-olettaman käyttö myös joissakin sellaisissa tilanteissa, joissa on varsin ilmeistä, että tapaukset eivät ole samanlaisia. Jos huvilaa olisi remontoanut kahden henkilön sijasta kaksikymmentä työntekijää, olisi hyvin epätodennäköistä, että kaikkien työpanos olisi ollut täsmälleen samanlainen. Tässäkin tilanteessa ajatusta, että heille pitää maksaa sama palkka, voitaisiin silti puolustaa – jos ei tiedettäisi *miten* tapaukset eroavat toisistaan. Näin on siksi, että virhekustannusmalli ei perustu olennaisilta osiltaan todennäköisyyksiin. Induktiivis-probabilistinen perustelu tasa-arvo-olettamalle rakentuu sen sijaan nimenomaan arviolle todennäköisyydestä. Argumentin mukaan tasa-arvo-olettamaa on sopivaa käyttää, kun on riittävät perusteet ajatella, että tapaukset ovat luultavasti samanlaisia. Kuten Joel Feinberg (1973, 101)

kirjoittaa, ”presumptio tasa-arvoiselle kohtelulle on voimassa, kun mukana olevien yksilöiden uskotaan, oletetaan tai odotetaan olevan relevantilla tavalla samanlaisia”.

Olettakaamme, että palkanmaksujupakka huvilalla saa yllätyskäänteen. Huvilan omistajan päähkäillessä, miten taulut tulisi työntekijöiden kesken jakaa, paikalle marssii naapuri, jolla on arvokasta tietoa. Naapuri kuuluu siihen väestönosaan, joka valvoo muita kansalaisia ikään kuin harrastusmielessä, puhdetöinä. Hän on pitkään seurannut kaksikon töitä alueella ja jopa videoinut niitä, koska hän on epäillyt työntekijöiden kiertävän veroja. Videomateriaalia on kerätty verottajan vakuuttamiseksi. Huvilan omistajan teettämää urakkaa ei ole kuvattu, mutta kolme muuta vastaavaa on. Materiaali paljastaa vääjäämättömästi, että vaikka kaksikko on kovin riitaisa, sen molemmat jäsenet ovat ahkeria ja huolellisia työntekijöitä. Huvilan omistaja on innoissaan. Hän päättelee, että koska työntekijöiden työpanos on yleensä samanlainen, se on luultavasti ollut myös hänen teettämässään urakassa samanlainen. Niinpä hän päättää antaa molemmille kaksi taulua, vaikka hän tunnustaakin, ettei varsinaisesti tiedä, miten ansiot jakautuivat. Virheen todennäköisyys on kuitenkin pienempi tasajaossa kuin yhdessäkään epätasaisessa jakotavassa.

Induktiivis-probabilistista perustelua tasa-arvo-olettamalle on usein arvosteltu, mutta vasta-argumentit eivät ole kovin vakuuttavia. Ullman-Margalit (1983, 158-159) kirjoittaa, ettei induktiiviseen yleistyksen perustuva presumptio ole varsinainen presumptio: vaikka arkikielessä ”olettama” saattaa viitata käsitykseen, jolla on jossain määrin induktiivista tukea, termin tällainen käyttö vie siltä sen erityisen merkityksen. Ullman-Margalitin mukaan varsinaisilla presumptioilla tulee olla muutakin tukea kuin induktiivis-probabilistiset tekijät, jotta niitä voitaisiin pitää todellisina presumptioina. Ullman-Margalitin näkemys on kuitenkin lähinnä määritelmällinen. Hän ei yksinkertaisesti halua laskea pelkkiin induktiivis-probabilistisiin seikkoihin perustuvia presumptioita oikeiksi presumptioiksi. Tällainen määrittelytempu ei kuitenkaan vaikuta onnistu-

neelta. Induktioon pohjautuvat yleistyksset voivat ohjeistaa päätöksentekoa tilanteissa, joissa tietomme on riittämätöntä – seikka jonka Ullman-Margalit (1983, 159) itsekin tunnustaa – ja tällöin ne näyttävät toimivan juuri siten kuin presumptioiden tuleekin toimia. Epätietoisuuden vallitessa ne ohjeistavat toimintaa samoin kuten muillakin tavoilla perustellut presumptiot. (Ks. myös Rabinowitz 2008, 4.)

D. E. Browne (1975, 52-53) arvostelee tasa-arvo-olettaman induktiivis-probabilistista perustelua huomauttamalla, että monissa tilanteissa on hyvin todennäköistä, että tapaukset ovat *erilaisia*. Ei myöskään ole mitään syytä olettaa, että *yleisesti ottaen* olisi niin, että tasajako johtaa vähemmän todennäköisesti virheelliseen jakoon kuin epätasainen jako. Tämä (empiirinen) väite saattaa kenties pitää paikkansa, mutta sen totuus on huvilan omistajan induktiivisen päättelyn kannalta epäolennaista. Hän ei tee oletuksia siitä, onko tasajako yleensä oikeutettua, vaan pelkästään sitä, onko se taulunjakotapauksessa oikeutettua. Kuten Brownekin (1975, 52) toteaa, yksittäistapauksissa induktiivis-probabilistinen perustelu tasa-arvo-olettamalle voi taas olla täysin hyväksyttävä. Huvilan omistaja näyttäisi nojaavan seuraavanlaiseen presumptioon: ”tapauksia on kohdeltava aina samalla tavalla silloin, kun ne kaikella todennäköisyydellä ovat samanlaisia eikä ole erityistä perustetta olettaa niitä erilaisiksi”. Tällainen presumptio koskee yksittäisiä tilanteita ja siinä huomioidaan se tosiasia, että induktiivisiin seikkoihin perustuvat presumptiot voivat joutua ristiriitaan muilla tavoilla perusteltujen presumptioiden kanssa ja saattavat merkittävyudessa hävitä niille. (Esimerkiksi syyttömyysolettama kehottaa useissa tapauksissa tekemään varsin epäuskottavia oletuksia.)

Peter Westen (1990, 251) argumentoi tasa-arvo-olettaman induktiivis-probabilistista perustelua vastaan kuvaamalla sen näkemykseksi, jonka mukaan lähtökohtainen vaatimus samanlaiseen kohteluun kumpuaa yksinkertaisesti ihmisyydestä ja siihen liittyvistä piirteistä (kuten intresseistä). Westenin (1990, 251-154) mukaan argumentti ei ainakaan sellaisenaan toimi. Näkemys, jota Westen arvostelee, ei kuitenkaan liity suoraan

tasa-arvo-olettamaan. Jos ”ihmisyys” on ominaisuus, jonka perusteella hyödykkeitä tulee jakaa tilanteessa, jossa moraalisesti merkityksellisistä erottavista tekijöistä ei ole tietoa, silloin ihmisten samanlaisuutta ei tarvitse *olettaa*, koska tiedämme heidät samanlaisiksi (vrt. Benn & Peters 1959). Emme ole tietämättömiä sen paremmin kriteeristä, jolla hyödykkeet tulee jakaa, kuin ihmisten ansioistakaan tuon kriteerin valossa. Tasa-arvo-olettamaa tarvitaan kuitenkin nimenomaan tilanteissa, joissa olemme tietämättömiä tai tietomme on puutteellista. Epäilemättä huvilan omistaja voisi päätöstä tehdessään nojautua myös jonkinlaiseen ”egalitarismiin” ja todeta, että hänellä on *prima facie* -velvollisuus kohdella työntekijöitä samalla tavalla, koska molemmat työntekijät ovat intresseillä varustettuja *ihmissiä* ja samanlaisia tapauksia on kohdeltava samalla tavalla. Tällainen ratkaisu johtaisi taulujen tasajakoon, mutta hänen päätöksensä olisi varsin altis kritiikille. Molemmat työntekijät voisivat sanoa hänelle, että sopimuksen mukaan taulut piti jakaa työpanoksen eikä ihmisyyden tai intressien perusteella.²

Todettakoon, että sekä virhekustannusmalli että induktiivis-probabilistinen argumentti pyrkivät molemmat nimenomaan *oikeuttamaan tasa-arvo-olettaman käytön*. Ne eivät pyri antamaan *selitystä* sille, miksi monet ajattelevat huvilan omistajan toimineen alkuperäistilanteessa oikein. Intuition *selitys* saattaa olla yksinkertainen ja liittyy suoraan edellä mainittuun ”egalitarismiin”. Kun huomaamme, ettemme pysty erottelemaan työntekijöitä työpanoksen emmekä minkään muunkaan hyväksyttävältä tuntuvan kriteerin valossa, huomiomme kiinnittyy siihen seikkaan, että molemmilla työntekijöillä on voimakas intressi saada taulut. Tämän seikan valossa he *ovat samanlaisia* tapauksia ja tuo seikka lienee moraalisesti relevantti (Hare 1963, 118-119). Niinpä katsomme (sikäli kun ylipäänsä katsomme)

² He voisivat sanoa paljon muutakin. Perinteistä keskustelua tasa-arvosta ja tasajaosta, ks. esim. Sidgwick 1962; Vlastos 1962; Hare 1963, 118-119; Frankena 1966; Frankfurt 1987, 24-27; Goodin 1987, 48; Westin 1990, 245.

oikeaksi sen, että heitä kohdellaan samalla tavalla eli että heille molemmille annetaan kaksi taulua. Jos tämä on intuition oikea selitys, intuitio kumpuaa oikeudenmukaisuuden muodollisen periaatteen lisäksi järkevääntuntuisesta ajatuksesta, että intressien olemassaolo voi olla tärkeä seikka jaettaessa hyödykkeitä. Ajattelemme siis, ettei huvilan omistaja itse asiassa nojautu tasa-arvo-olettamaan, koska hänen ei tarvitse. Hän voi jakaa taulut tasaisesti ilman olettamaakin. Tässä meitä kiinnostaa kuitenkin tilanne, jossa huvilan omistaja *ei* ole ”egalitaristi” eikä siis ajattele, että ”ihmisyys” tai ”intressien omaaminen” voisi paremman puutteessa olla järkävä jakokriteeri. Nyt tarkasteltavassa tapauksessa huvilan omistaja pelkää *olettaa* samanlaisuuden, ja tarkoituksena on vastata kysymykseen, miksi se voisi olla oikein.

Induktiivis-probabilistinen perustelu tasa-arvo-olettamalle toimii hyvin, kun perustelu tulkitaan huolellisesti. Hyväksyttävässä tulkinnassa perustelun sovellusala saattaa olla melko kapea – olettamalle tarvitaan riittävä empiirinen tuki – mutta toisinaan, kenties useinkin, tuollainen tuki on kiistämättä tarjolla. Virhekustannusmalliin perustuvan argumentin sovellusala on lähtökohtaisesti laajempi kuin induktiivis-probabilistisiin seikkoihin viittaavan argumentin sovellusala.

6. Huomautuksia ja rajoituksia

Edellä sanotun perusteella näyttäisi siltä, että tasa-arvo-olettama voidaan tietyissä olosuhteissa perustellusti käyttää. Tämä tulos saattaa riemastuttaa tasa-arvon ystäviä, mutta tässä kohdassa on todettava, ettei varsinaiseen juhlaan ole aihetta. Tasa-arvo-olettaman käytännön merkitys voi sittenkin olla vähäinen. Erityisesti seuraavat kolme seikkaa on hyödyllistä muistaa.

1. Edellä on tarkasteltu tilanteita, joissa jakaja tuntee jakokriteerin muttei sitä, miten tapaukset tuon jakokriteerin valossa menestyvät. Jos tietämättömyys koskeekin itse jakokriteeriä, silloin edellä esitellyt perustelut tasa-arvo-olettaman tueksi toimi-

vat huonosti, vaikka niihin voidaankin kenties vedota. Oletta-
kaamme, ettei työnantaja tiedä, millä kriteerillä jakaisi palkat,
vaikka hän tietääkin, mitä kukin työntekijä on tehnyt. Yksi on
tuottanut yritykselle paljon rahaa, toinen on käyttänyt työhönsä
paljon työaika ja ollut tavoitettavissa, kolmas on osallistunut
johtamiseen. Aikansa pohdittuaan työnantaja antaa kaikille sa-
man palkan. Työntekijät ovat tyytymättömiä. Yhden mukaan
tuottavuus on tekijä, jonka mukaan palkat pitää maksaa. Toisen
mukaan työmäärä on olennainen tekijä päätettäessä palkasta.
Kolmannen mukaan työn vastuullisuuden tulisi ratkaista pal-
kan määrä. He kaikki ovat yhtä mieltä siitä, että mainitut ja-
kokriteerit eivät ole yhtä tärkeitä, vaikka heillä onkin erilainen
käsitys siitä, mikä kriteeri on muita tärkeämpi. He kysyvät
työnantajalta, miksi *hän* näkee kriteerit samanarvoisina. Kaik-
kien hämmästykseksi työnantaja vastaa, ettei hän näekään niitä
samanarvoisina ja ettei hän yksinkertaisesti tiennyt, mikä on oi-
kea jakokriteeri. Siksi hän päätti käyttää tasajakoa. Kun työnte-
kijät kysyvät, miksei hän jakanut palkkaa saman tien *epätasai-
sesti*, jos hän ei kerran tiennyt jakokriteeriä, hän vastaa viittaa-
malla virheen todennäköisyyteen. Hän kertoo havainneensa,
että kaikki työntekijät ovat ponnistelleet kovasti, ja hän muiste-
lee, että *yleensä* tämänkaltaisissa tapauksissa ”ponnistelu” on
ollut hyväksyttävä jakokriteeri, vaikkei hän olekaan vakuuttu-
nut siitä, että se olisi *nyt* hyväksyttävä jakokriteeri. Silti jako
ponnistelukriteerin mukaan on vähemmän riskialtista kuin
jako jonkun muun kriteerin mukaan.

Tässä esimerkissä tehdään induktioon perustuva päätös ja-
kokriteeristä, mutta epäilemättä sekä esimerkki että ratkaisu
herättävät paljon kysymyksiä. Miten työnantaja voi olla tietä-
mättä, mikä on oikea jakokriteeri esimerkin tilanteessa, jos hän
kerran tietää, mikä tuo oikea jakokriteeri on samantapaisissa ti-
lanteissa? Mitä jos yksi työntekijöistä on ollut erityisen asiakas-
ystävällinen ja hänellä on todisteita siitä, että *yleensä* esimerkin-
kaltaisissa tilanteissa (myös) ”asiakasystävällisyys” on ollut hy-
väksyttävä jakokriteeri? Tässä tilanteessa työnantajalla ei näytä
olevan perusteita sanoa, että tasajaon perusteena on virheen to-
dennäköisyyden vähentäminen. Tasajako saattaa *nostaa* virheen

todennäköisyyttä. Induktiivisen yleistyksen käyttäminen jakokriteerin valinnassa ei ole ongelmaton.

2. Kun työnantajaesimerkissä sanomme, ettei työnantaja "tiedä", mikä on oikea jakokriteeri, tarkoitamme suurin piirtein sitä, ettei hänellä ole riittävää psykologista varmuutta asiasta eikä sellaisia arkijärjen mukaisia perusteita tarjolla, jotka hän voisi kysyttäessä esittää näkemyksensä tueksi (vrt. Dixon 1986, 51; Westen 1990, 242). Tällainen käsitys tietämisestä on varsin armelias, sillä näin ajateltuna meillä kaikilla on merkittävä määrä tietoa oikeista jakokriteereistä. Tavallisesti meillä on tietoa myös siitä, miten hyvin ihmiset menestyvät tiettyjen kriteerien valossa. Tasa-arvo-olettaman merkittävyyden kannalta seuraus on se, ettei olettaa kovinkaan usein tarvita – sehän tulee tarpeelliseksi vain tilanteissa, joissa olemme tietämättömiä tai tietomme on puutteellista. Jotta tasa-arvo-olettama saataisiin tärkeämmäksi, "tietämiselle" tulisi antaa ankarammat ehdot. Voitaisiin esimerkiksi väittää, ettemme tiedä oikeita jakokriteereitä, ellemmepysty loogisesti johtamaan niitä jostakin hyväksyttävästä oikeudenmukaisuusteoriasta. Vaihtoehtoisesti voitaisiin vaatia, että "tieto" jakokriteeristä on olemassa vain silloin, kun kriteeristä on tehty kaikkien relevanttien tahojen hyväksymä sopimus – kuten työmarkkinoilla (missä *kukaan* ei tavallisesti pidä sovittua jakokriteeriä oikeana). Tällaiset ehdotukset ovat kuitenkin ongelmallisia, vaikka ne lisäisivätkin tasa-arvo-olettaman merkitystä. Kovin ankarat "tietämisen" ehdot tekisivät tasajaosta lähes *säännön*, sillä olisimme tietämättömiä kaikissa tai ainakin melkein kaikissa jakotilanteissa. Tämä seuraus tuskin vastaa intuitioitamme. Jos tasajako on pääsääntöisesti oikea tapa jakaa hyödykkeitä – mikä ei tietenkään ole lainkaan selvää – hyväksyttävä peruste siihen ei kai voi olla pohjaton tietämättömyytemme.

3. Kuvitelkaamme, että työnantaja *tietää*, että palkkojen oikea jakokriteeri on "ponnistelu". Kuvitelkaamme lisäksi, että hän tietää yhden työntekijän ponnistelleen kovasti ja toisen taas laiskotelleen, mutta että hän ei tiedä, onko kolmas työntekijä

ponnistellut vai laiskotellut. Tässä tilanteessa oikeudenmukaista jakoa on hankalaa tehdä, koska tiedot ovat puutteelliset, mutta kaiken lisäksi tasa-arvo-olettama vaikuttaa tilanteessa hyödyttömältä. Pitäisikö työnantajan olettaa tasa-arvon nimessä, että kolmas työntekijä on ponnistellut, koska ensimmäinenkin on, vai pitäisikö hänen tasa-arvon nimessä olettaa, että kolmas työntekijä ei ole ponnistellut, koska toinenkaan ei ole? Tasa-arvo-olettama ei sano tässä tilanteessa mitään (vrt. Westen 1990, 249). Tämä on kiusallista, sillä oikeassa elämässä tietämättömyytemme saattaa olla juuri tätä tyyppiä: tiedämme kyllä yhtä ja toista monestakin ihmisestä, mutta joidenkin osalta tietomme ovat puutteellisia. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, ettei tasa-arvo-olettama ole välttämättä kovin tärkeä presumptio, vaikka sen oikeutus hyväksyttäisiin.

7. Johtopäätös

Olettamaa tasa-arvosta voidaan tietyissä olosuhteissa pitää hyväksyttävänä. Aihetta koskeneessa keskustelussa on implisiittisesti oletettu, että sikäli kuin tasa-arvo-olettama on ylipäänsä perusteltu, sille on olemassa vain jokin yksittäinen peruste. Näyttäisi kuitenkin siltä, että olettaman käyttämiseen on itse asiassa useita perusteita. Niihin kuuluvat ainakin virhekustannuksiin viittaava perustelu ja induktiivis-probabilistinen perustelu. Virhekustannusmalliin perustuvan argumentin sovellusala on lähtökohtaisesti laajempi kuin induktiivis-probabilistisiin seikkoihin viittaavan argumentin sovellusala, mutta edes virhekustannuksiin viittaava argumentti ei välttämättä toimi kaikissa tilanteissa. Kun tietämättömyys on jakovastuussa olevan toimijan syytä, on epäselvää, voidaanko tasa-arvo-olettama hyväksyttävästi käyttää päätöksenteon perustana. Lisäksi on hyvä muistaa, ettei tasa-arvo-olettaman käytännön merkitys ole kovin ilmeinen.

Turun yliopisto

Kiitokset

Olen kiitollinen kollegojen ja Ajatuksen arvioitsijoiden kommenteista.

Kirjallisuus

- Allen, D. 2009. "Reducing the Burden of Proving Discrimination in Australia", *Sydney Law Review* 31: 579–605.
- Benn, S.I. & Peters, R.S. 1959. *The Principles of Political Thought*. New York: The Free Press.
- Browne, G.E. 1975. "The Presumption of Equality", *Australasian Journal of Philosophy* 53: 46–53.
- Dixon, K. 1986. *Freedom and Equality: The Moral Basis of Democratic Socialism*. London: Routledge.
- Eur-Lex. 2015. *Proposal for a Council Directive on implementing the principle of equal treatment between persons*. (15 April, 2015).
<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008PC0426&from=en>
- Feinberg, J. 1973. *Social Philosophy*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Feinberg, J. 1974. "Noncomparative Justice", *Philosophical Review* 83: 297–338.
- Frankena, W. 1966. *Some Beliefs About Justice*. Kansas: University of Kansas.
- Frankfurt, H. 1987. "Equality as a Moral Ideal", *Ethics* 98: 21–43.
- Goodin, R. 1987. "Egalitarianism, Fetishistic and Otherwise", *Ethics* 98: 44–49.
- Gosepath, S. 2015. "The Principles and Presumption of Equality". Teoksessa *Social Equality: On What Means to Be Equals*. Toim. C. Fourie, F. Schuppert & I. Wallimann-Helmer. Oxford: Oxford University Press.
- Hahn, U. & Oaksford M. 2007, "The Burden of Proof and Its Role in Argumentation", *Argumentation* 21: 39–61.
- Hare, R. M. 1963. *Freedom and Reason*. Oxford, Clarendon Press.
- Katzner, L.I. 1970. "Presumptivist and Nonpresumptivist Principles of Formal Justice", *Ethics* 81: 253–258.
- Katzner, L.I. 1973. "Presumptions of Reason and Presumptions of Justice", *The Journal of Philosophy* 70: 89–100.
- Norman, R. 1987. *Free and Equal: A Philosophical Examination of Political Values*. Oxford: Oxford University Press.

- Rabinowicz, W. 2008. "Presumption of Equality", *Lund Philosophy Reports* 1, 1–47. <http://www.lunduniversity.lu.se/lup/publication/1458765> (5 July, 2015)
- Räikkä, J. 2014. *Social Justice in Practice*. Heidelberg: Springer.
- Raz, J. 2007. "Reasons: Practical and Adaptive", *Oxford Legal Studies Research Paper* 12: 1–23.
- Sher, G. 1980. "What Makes a Lottery Fair?", *Noûs* 14: 203–216.
- Shin, P. 2009. "The Substantive Principle of Equal Treatment", *Legal Theory* 15: 149–172.
- Sidgwick, H. 1962. *The Methods of Ethics*. London: Macmillan.
- Steinbock, U. 2014. "Against Equal Respect and Concern, Equal Rights, and Egalitarian Impartiality". Teoksessa *Do All Persons Have Equal Moral Worth? On "Basic Equality" and Equal Respect and Concern*. Toim. U. Steinbock. Oxford: Oxford University Press.
- Stone, P. 2007. "Why Lotteries Are Just?", *The Journal of Political Philosophy* 15: 276–295.
- Ullmann-Margalit, E. 1983. "On Presumption", *The Journal of Philosophy* 80: 143–163.
- Vlastos, G. 1962. "Justice and Equality". Teoksessa *Social Justice*. Toim. R.B. Brandt et al. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Westen, P. 1990. *Speaking of Equality: An Analysis of the Rhetorical Force of 'Equality' in Moral and Legal Discourse*. Princeton: Princeton University Press.